

viszont túl komótosra-pohosra veszi a kameleonszerűen rugalmas aranyifjú alakját.

Ámde elhalványulnak mind e prók és kontrák, amikor a színpadon van Solmayné szerepében Udvaros Dorottya: ahogy a megelőző repríz Szomorja Kulka Jánosról, úgy e *Buborékok* róla lesz emlékezetes. Vannak – ebben az előadásban is – jó színészek, sőt jelentős színészek, nagy színész azonban ezen az estén egy van: Udvaros. Az Udvaros – pontosítanék; ahogy az olaszban volt s van mindmáig *La Duse*, a németben *Die Bergner* vagy *Die Weigel*. A művésznőt először látom a „komikus anya” szerepében, de ami kell hozzá, máris a kisujjában van. Időzítése, ritmusérzéke, poentírozóképessége, reakciósebessége bevetésével komédiai iskolájátékat prezentál, apró fogásai, sőt bájos modo-

rosságai is – sikkantások, kaccantások, túlráztolt fintorok – átolvadnak a figura sajátosságai, miközben mindvégig érezzük a szuverén, összetéveszthetetlen egyéniség lehengerlő jelenlétét.

Lehetett volna – s ezzel a Csiky-darab egyfajta életképességét szeretném kiemelni – Udvarosnak több vetélytársa is az előadásban, s minél több ilyen adódott volna, annál inkább közelíthette volna a produktum az ideális szintet. Mindemellett engedtessek meg nekem egy gondolatjáték: elvben van rá remény, hogy két-három év múlva, ha a kerekék szerencsésen megolajozódnak, s összerázódnak az alkatrészek, ugyanez az előadás akár ezeknek a színészeknek egy részével is – természetesen Udvarossal a központban – kitűnően megállná a helyét.

#### CSIKY GERGELY: BUBORÉKOK (Nemzeti Színház)

**JÁTEKMESTER:** Törőcsik Mari. **DÍSZLET:** Horesnyi Balázs. **JELMEZ:** Dóry Virág. **DRAMATURG:** Hamvai Kornél. **RENDEZŐASSZISZTENS:** Bencze Zsuzsa. **RENDEZTE:** Jordán Tamás.

**SZEREPLŐK:** Blaskó Péter, Udvaros Dorottya, Hevér Gábor, Orosz Róbert, Major Melinda, Szalay Mariann, Rátóti Zoltán, Varga Mária, Hollósi Frigyes, Stohl András, Söptei Andrea, Újvári Zoltán, Mészáros István, Murányi Tünde, Kézdy György m. v., Pécs Ottó, Kassai László, Andai Kati, Jóna Szabolcs, Juhász Éva.

CSÁKI JUDIT

# Hímek és nőstények

■ MARTIN MCDONAGH: AZ INISHMORE-I HADNAGY; PISZKAVAS ■

*John Millington Synge helyénvalónak látszik. Mármost arra, hogy hozzá hasonlítsák az ír drámairodalom fiatal üstökösét, Martin McDonaghot. (Bár ez az írség ad némi okot az elgondolkodásra: McDonagh szülei ugyan valóban Nyugat-Írországból származnak, de a fiuk virtigli londoni, azaz angol gyerekkort tudhat maga mögött, s ma sem szülei hazájában, hanem a sajátjában él. Leszögezve tehát, hogy a világ boldogabbik felén az ilyesmi a „tökmindegy” kategóriájába tartozik, maradjunk az írnél.)*

S ha megállapítjuk, hogy Synge – kiváltképp *A nyugati világ bajnoka* – mutat bizonyos, nem túl távoli, de nem is túl közeli szellemi rokonságot McDonagh világával, oda is hagyhatjuk a hasonlítgatást, mert Martin McDonagh leginkább szembetűnő erénye épp az eredetiség, a markáns világ-és drámaszemlélet. Ez a tehetséges fiatalember nem is bátran, hanem magától érteződő természetességgel nyúl egy (valamilyen szempontból) retardált közeghez, nevezetesen épp ahhoz, amelyben élni látszunk mindannyian, és épp ezt a (valamilyen szempontú) retardáltságot veszi jó alaposan szemügyre.

Ennek a retardált közegnek földrajzilag hiteles helye van, de ez ne tévesszen meg senkit. A Dublintól jó messze – épp a sziget túloldalán – fekvő Aran-szigetek vidé-



Antal Márta (Mairead) és Kelemen József (Padraic) Az inishmore-i hadnagyban

kéről van szó; *A kripli* a középsőn, az Inishmaan nevű játszódik (emlékszünk, innen nézvést már az is nagy kirándulás, ha valaki a legnagyobbra, az Inishmore névre jut el), *Az inishmore-i hadnagy* a legnagyobbikon, a *Leenane szépe* (*Piszkavas*) pedig a szigetekkel szemben fekvő, hozzájuk legközelebb eső szárazföldön, ami azért még mindig „alig van rajta a térképen”. Ez zárt világ – és ilyenekkel van teli a világ. McDonagh drámái szerint innen csak a jó és a szép van messze; ami gonosz, rossz és romlott, az mind jelen van. A zártság pedig külön burkot, afféle „sajtharangot” képez az itt élők fölött: fokozza az amúgy is halmozott hátrányt.

Martin McDonagh Kaposváron bemutatott drámájának, amely ezúttal az eredeti *Az inishmore-i hadnagy* címet viseli (míg a Vig-színház Házi Színpadán látott előadás – szellemesen egyébként – az *Alhangya* nevet kapta a keresztségben), van egy olyan frenetikus bohózati jelenete, amelyet nagyon régen nem láttam. A dráma egyik csúcspontja ez: lövöldözés-gyilkolászás a tetőfokon, amikor a – szemkilövésre fixálódott – tinédzser lányka kilövi az egyik gyilkos bagázs összes szemét, melynek tagjai ezután vaksin tapogatózva berontanak a házba, s az ott igencsak rémülten megbújni, felszívódni próbáló két látó embertől kérnek útbaigazítást: merre is kéne lőni mostan. „Kicsit jobbra, kicsit balra, nagyjából arra, igen”, hangoznak az instrukciók, a vaksi északirek lőnek bele a vakvilágba, míg végül főnöküknek, Christynek egyszer csak föltűnik, hogy a saját gépfegyverzaján kívül mást már nemigen hall. Persze, ki lehet találni, azt sem sokáig, mert őt is lelövi gyorsan a címszereplő hadnagy, Padraic meg az ő rajongója, a szemkilövős lányka. Ascher Tamás mintha egy *schnell*ben pörgetett filmbetét rendezett volna ide; ettől és a képtelenségig vitt túlzástól olyan borzasztóan nevetséges az egész. Ráadásul – rémesen „szakmai-atlan” ilyesmit leírni, de igaz – McDonagh elismerően csettintene: éppen erre gondolt.

Aki komolyan el akar igazodni a különféle ír felszabadítási frontok, szakadár csoportok, ágazatok és szabadcsapatok között, elolvashatja a műsorfüzetet, az segít valamelyest, de az előadás megértéséhez és élvezetéhez semmi szükség rá. Ahhoz ugyanis elég, ha a terrorizmus természetéről van valamelyes fogalmunk; McDo-

nagh azt állítja, szűkgyúak, eltompult zombik játéka az egész. Nem mintha nem tudná, milyen véresen és pusztítóan veszedelmes játéka – de ez a darab, mint alcíme is mutatja: rémbohózat, amely nem az áldozatok és veszélyeztetettek oldaláról veti föl a kérdést, hanem a megszállott fanatikusokéről, akik ezúttal a szó eredeti értelmében „meg vannak szállva”, nem eszmék, hanem szlogenek és vérgőzös ösztönök által.

Hamvai Kornél fordítása remek. Nemcsak azért, mert színpadkés és mondható, hanem mert a flott és jellegzetes csoportszlogen túl egy nyelvi világot (re)konstruál, amelyben a szereplők töredék mondatokkal és felszavakkal kommunikálnak, mert egy töredékes és hiányos szellemi közeget közvetítenek. Majdhogynem beszélő állatok, akik számára a nyelv csak eszköz rá, hogy primitív ösztönlény mivoltukat verbálisan is megjelenítsék. Az ösztönlények közt aztán akad elvetemült és még elvetemültebb, akad ostoba és korlátolt, de alapjában jó szándékú, akad fásult és szolgálkú. Mind-mind súlyosan lelki sérült, elmekórtani eset akár, de sem a szerző, sem a fordító, sem az előadás rendezője és közreműködői nem ébresztenek szánalmat irántuk. Ez a darab ugyanis – nem az a darab.

És ha már itt tartunk, nem is az a darab, amely rádöbbené a nézőt arra, milyen veszélyes és embertelen világ veszi körül. Ilyen értelemben – közvetlenül – egy fikarcnyi morális üzenet sem rejlik benne: nem ettől fog föllángolni a terrorizmus elleni harc. Csak nyomatékosítja, amit amúgy is tudunk, ezúttal komikus és bohózati eszközökkel, a brutalitás *ad absurdum* vitelével, merthogy annyira piros festéktől, amennyit ezen a színpadon látunk, már nem kell befogni a szemünket.

Ascher rendezésének vezérfonala, hogy minden abszurditást realisztikus játékra fordít. Minden cselekvés „normálisan” zajlik – csak a hatása nem épp normális. Ez persze erős bohózatképző elem, akár a visszafogott, mintegy természetes erőszakról, akár az ugyancsak visszafogott, sajátos gyöngédségről van szó. Az a jelenet például, amelyben Padraic megtudja, hogy a macskája gyengélkedik (mi persze tudjuk, hogy már nem), mindvégig egyenes feszültségben pereg. Padraic éppen egy drogdíler mellbimbóját

Némédi Árpád (Brendan), Gyuricza István (Donny), Kelemen József, Kocsis Pál (Christy), Végh Zsolt (Davey) és Tóth Richárd (Joey)





Béres Ilona (Mag) és Bíró Kriszta (Maureen) a Pizskavasban

készül akkurátusan lekasabolni – demokratikus reflexei azt a választást kínáltatják föl vele a leendő áldozatnak, hogy eldöntheti: a jobbtól vagy a baltól válik-e meg szívesebben –, miután már lépte a körmét – filantróp reflexeinek engedve csak az áldozat lábáról, és csak a legkisebbet, ráadásul aggódva küldi őt kórházba, nehogy elfertőződjék. De mivel a műveletbe otthonról beletelefonálnak a rossz hírrel, éles váltással a macska iránti szenvedélyes szeretetéről kezd beszélni, s e szenvedélyben osztozva öleli keblére áldozatát. Nemcsak arról van szó, hogy az abszurd hatása realista üzemmódban sokkal erőteljesebb, hanem arról is, hogy ami lentől abszurd, az az ábrázolt figurák nézőpontjából tekintve maga a sültrealizmus.

Antal Csaba díszletének egyik hangsúlyos eleme Padraic apjának háza, melyet ide-oda tologatnak a színpadon, olykor magától is mozog – hiába, semmi se stabil itt. Mögötte egy emelvényen olykor zenekar játszik fülsiketítő – és nyilván az ábrázolt közeggel kompatibilis irányzatú – zenét, nyilván valamilyen metált (Némedi Árpád szerezte), amúgy tágas üresség honol, melyben kényelmesen elférnek a különféle hullák, a macskáké meg az embereké. Előbbiekét lényegesen több részvét fogadja, és hát utóbbiak mintegy a macskákért halnak kevésbé hősi halált.

Kelemen József játssza Padraicot, eleinte kissé kimérten, akkurátusan, jól fésülten. Aztán oly alaposan építi e hibátlan felszín mögé a teljesen a- és antiszociális embercsökevényt, hogy hozzá képest mindenki „betegbnek”, kiszámíthatatlanabbnak látszik. Gyuricza István játssza az apját; tompa, nem agresszív, csak egyszerűen beszűkül, sivár érzelmű embert, akinek egyetlen gyöngéd gesztusa – amikor a halottnak hitt Kistomi pótlására szánt vörös macskát cipőpasztázza feketére, és közben kedvesen gügyög hozzá – ismét csak kiemeli az ábrázolt világ állati, ösztönjellegét. Végh Zsolt Daveyje a bárgyú, de voltaképpen jó szándékú érzelmi nincstelen, aki – mintha a fia lenne Gyuricza Donnyjának – otthonosan és engedelmesen játssza vele a zombirituálét: darabolják a hullákat, vagy együtt térdelnek az eszetlen Padraic golyójára várva. Antal Márta harsányra veszi Maireadet, Davey hűgát, aki tehének szemét lődözte ki mindaddig, míg tökélyre nem fejlesztette célzó-képességét, és miközben a maga szögletes módján Padraicba szerelmes, mert a terrorba szerelmes, habozás nélkül lelövi őt, amikor megtudja, hogy a fiú lelőtte a macskáját. A kör itt zárul be: rengeteg holttest, rengeteg darabolnivaló. Kész röhej.

Zombiból nemcsak sok van, de sokféle is: egészen másfajta zombik világa tárul föl a Madách Kamarában bemutatott *Pizskavas* című

darabban (amelyet ugyancsak a Vígszínház Házi Színpadán és Kaposváron is játszottak néhány éve, mindkétyszer *Leenane szépe* címen). Martin McDonagh első darabjában női változatban készült a későbbi férfiterrorra: itt nem géppuska és pisztoly, hanem mindössze egy jól megtermett pizskavas testesíti meg a szüntelen és intenzív lelki terror fölött és mögött lebegő fizikai terror fenyegetését.

Anya és lánya él fásult reménytelenségben az isten háta mögötti kis falu szélén, ott is egy rettentő hegy tetején, ahová nehéz a járás, nem is jár arra a kutya sem. Az anya bizonyos értelemben terrorizálja a lányát, a lány pedig ugyanebben az értelemben terrorizálja az anyját, csak az eszközök mások, a kínzás kölcsönös és állandó. Leépült nyelv, leépült életek – a lány, Maureen némi ideggyógyintézeti múlttal és egy flepnivel a tarsolyában, az anya pedig elszúrt életével és a kiszolgáltatottságával...

A Madách Kamara előadásának nemcsak a címe új, hanem a fordítása is; Parti Nagy Lajos a cselekményben, történésben eléggé szegény, atmoszférájában, levegőjében viszont nagyon is sűrű darabhoz remek szöveget készített: a refrénszerű verbális elemek olykor kiemelik, olykor ellenpontoszzák a szintén refrénszerű gesztikus elemeket. „Hát én ezt így nem tudom”, mondja számtalanszor Mag, az anya, akár illik a válasz az adott helyzethez, akár nem; és mert sokszor nem illik – de ha illik, akkor is –, tengernyi árnyalattal telik meg ez az egyetlen frázis. Egyszer vádló, máskor visszaközö, megint máskor tétova, de legtöbbször elzárkózó, a lelki erőszak egyik verbális fegyvere. A végén – voltaképp a semminek – a lánya, Maureen feleli majd ugyanezt...

Horesnyi Balázs és Horváth Judit díszlete mintha egy elhagyott vár egyik bástyája lenne, persze nem az, hanem egy igen magas „lakókonyha”, melyből meredek vaslépcső vezet a felső szintre. Csupa téglá; a vakolatát vesztett fal sivár foglalata a sivár életeknek. (Érdekes: noha a kaposvári és a pesti díszlet aránya, mozgékony-sága egészen, mégis hasonlóan egymásra, mindkettőnek sikerül tárgyasíttania ugyanazt a sivárságot és reménytelenséget.) A színen egyetlen tekintélyes bútordarab van, az pedig Mag nyilván „lomtalanításból” szerzett görgős irodai karosszéke. Jobboldalt elöl, a vaskályha tetején mindvégig ott ormótlankodik a túlméretezett pizskavas, akár egy csőre töltött csehovi puska, el is sül majd a végén.

Az anya, Mag szinte egyfolytában a hatalmas székben ül, már-már nyomoréknak hinnénk, pedig dehog; ebből a trónusból dirigálja a lányát, és tekinti át néhány négyzetméternyi „birodalmát” ez a határok közé szorított Übü mama. Béres Ilona alig fölismer-

hető a göndör, ősz paróka alatt, szürke tréningben, mellényben, mamuszban – még a hangja is teljesen más: annival magasabb, hogy elnyújtott intonációval tetézve szüntelen panaszzkodást, méltatlanságot, megbántottságot sugall. De ez a játék nem csak ennyi: végtelen megátalkodottság, legfőképpen. Mag találékonyságának nincs határa, ha a lánya, Maureen gyöttréséről van szó. Ami nem pusztán – beteges és kisszerű – örömet okoz a számára, hanem a létfenntartás legfőbb eszköze, méghozzá duplán: egyrészt mert Maureen nélkül nem tud létezni, másrészt mert a lány életének összetett csődje a saját élete csődjét leplezi hatékonyan. Béres alakítása komótos és színes; csöndjei, mimikája legalább annyira beszédesek, mint a Parti Nagy-féle, minden árnyalatában tökéletesen birtokolt szöveg.

Remek a darab egészen végighúzódo Complan-motívum. Ez a felvizezett por – se nem kávé, se nem tea, se nem kása, se nem semmi, csak és kizárólag *műtáp* – nemcsak rituálét képez a két ember kapcsolatában és életében, hanem e kapcsolat pillanatnyi állásának fokmérője is. Mag utálja, de szüntelenül akarja; Maureen dacból csomósra hagyja, és nem ad az anyjának kanalat. Vagy épp ellenkezőleg: azzal hízeleg, hogy jól elkeveri. Amúgy is van bizonyos érzelmi – és a kommunikáció módjában is megmutakozó – billegés köztük: hol gügyögős-dorombolás, hol pengeéles és lefelé hajló a beszédmód; ez a voltaképpen nem túl széles sáv azért mindösszesen a redukáltságával, a belőle hiányzó negatív tartománnyal tüntet.

A darab története leginkább ez a kapcsolat, kisebb részben pedig Maureen legutolsó (sikertelen) menekülési kísérlete közös életük börtönéből. E kísérlet eszköze Pato, belé kapaszkodva próbál Maureen legalább némi szexuális élményre szert tenni (ez sem sikerül), majd a fiú zavart, de mégiscsak kedvező érzelmi reakcióját látva odahagyni addigi életét. Hogy erre lenne némi csalóka esélye, azt csak mi tudjuk, meg persze az anyja, aki megghiúsít mindent. Pato afféle „falu bikája”, (no persze az írországi Galway megye Leenane falujához mérten (ahol persze se munka, se boldogulás, el kell hát menni); maga is csökött, egyszerű, de az, úgymond, jóra való fajtából. Az az életkudarcc van kódolva benne, amely Maureen szemszögéből akár sikernek is mondható, de mégsem mutat túl a társadalom legalsó szejletén.

Szabó Győző az első – csábítási – jelenetben az amúgy is tétova és zavarban lévő fiút tétován játssza, rendre belemenekülve a komikus tartományba, ahol biztonságban érzi magát. Meglehet, hogy csak az első néhány előadás tétje ez: megtalálni azt a kifejezőmódot és játékkilust, amely összeköti Pato két jelenetét; a másodikkban ugyanis, amikor mindössze egy fejpép világítja meg a levelet író – és olvasó – fiút, önmagában bravúrosan tárul föl a „lélek mélye”: magányra, vágyra látunk benne. Igaz, Guelmino Sándor, az előadás rendezője ezt a fölolvast megfejtelte egy abszurdba hajló gesztikus álomjelenettel, melyben a két másként nyomorult ember egymásra talál a sivár környezetben.

Guelmino rendezése ezúttal több mint korrekt és visszafogott – noha ilyen is. De súlypontokat, fogást keres és talál az amúgy önjárónak tetsző darabon; elsősorban a két nő viszonyát segít rendezőileg megfogalmazni, ráerősíteni az atmoszférára, például a Löffler István válogatta édes-bús egykori nagy amerikai slágerekkel. Béres megrendítően szenttelen alakításának remek párja Bíró Kriszta Maureenja: infantilis öregasszony maga is, miközben élet-erős fiatal nő persze, de felfokozott érzékenysége révén (innen a diliflepn) minimum tripla sebességgel él. Bíró Kriszta jelenléte és játéka igen intenzív, csupa mozgás, csinálás, pörgés, melynek monoton ritmusából kihasadnak ugyan a hirtelen odatett csöndek és megállások, egyelőre mégis túl gyorsnak, kapkodónak látszik mindkettő. Viszont máris kívülről fújja Maureen figuráját – az elején a rémes piros műanyag esőkabát a hozzáillő műanyag kalappal éppúgy szinte rá van öntve, mint az a bizonyos „kis fekete ruha” (Kárpáti Enikő jelmezei nagyon jók, és külön szerencse, hogy a színészek viselni is tudják őket; ne feledjük Szabó Győző feledhetetlen rózsaszínű zakóját!); ráadásul az összes pszichopatológiai



Schiller Kata felvételei

### Bíró Kriszta és Máthé Zsolt (Ray)

vonás tudva és visszafogva van itt, hiszen tényleg nem ez a lényeg, hanem a birkózás az anyával a saját életért, a saját személyiségért, egyszersmind a könyörgés akárki (akár az anyja) szeretetétért. Márkás pillanatok azok, amikor – a fiú jelenlétében – vidámságot és könnyedséget erőltet magára; Bíró Kriszta ezt a feszélyezettséget és erőlködést is pontosan, mondhatni, könnyedén hozza. Kicsit hangosabb kacaj, kicsit szélesebb mozdulat – és egy éles oldalpillantás a fürkésző anyára: vajon mit szól hozzá... S bár szájából ömlik a durvaság, a trágárság, Maureen alakja mégis bír bizonyos légies könnyedséggel, s ez a tulajdonsága az áldozatok közé sorolja. Ha belegondolunk, nagy *trouvaile* ez a szerzőtől, hiszen Maureen ugyanakkor kegyetlen és végső soron gyilkos, ez azonban mit sem változtat áldozatjellegén.

Máthé Zsolt Pato öccsét játssza, valamint a kívülállót, a szemlélőt, a tanút – pontos alakítása, ahogy szüntelenül a kint és bent közt egyensúlyoz, az előadás fontos negyedik pólusa.

Martin McDonagh elég jól berobbant a magyar színházba. Jó rendezők, jó színészek, jó csapatok csapnak le rá, mert az általa ábrázolt és körültekintően mozgatózott zombivilágban ráismerni vélnek a mi saját emelkedettségünk egynemely aspektusára. Közünk van hozzá – ennyi.

### MARTIN MCDONAGH: AZ INISHMORE-I HADNAGY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár)

FORDÍTOTTA: Hamvai Kornél. DÍSZLET: Antal Csaba. JELMEZ: Ignatovic Krisztina. DRAMATURG: Gáspár Ildikó. ZENE: Némédi Árpád. BÁB: Pohárnok Iván. VILÁGÍTÁS: Bányai Tamás. SEGÉDRENDEZŐ: Pintér Katalin. RENDEZTE: Ascher Tamás.

SZEREPLŐK: Gyuricza István, Végh Zsolt, Kelemen József, Antal Márta, Tóth Géza, Kocsis Pál, Némédi Árpád, Tóth Richárd.

### MARTIN MCDONAGH: PISZKAVAS (LEENANE SZÉPE) (Madách Kamara Színház)

MAGYAR SZÖVEG: Parti Nagy Lajos. DÍSZLET: Horesnyi Balázs és Horváth Judit. JELMEZ: Kárpáti Enikő. DRAMATURG: Orbán Eszter. ZENEI SZERKESZTŐ: Löffler István. ASSZISZTENS: Ádám Dorottya. RENDEZŐ: Guelmino Sándor.

SZEREPLŐK: Béres Ilona, Bíró Kriszta, Szabó Győző, Máthé Zsolt.